

जाहिरातींचे दर.
सालील पत्त्यावर चौकशी
करावी.
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवास', पुणे २.

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु. ४.
(टपाल हंशिल माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिलीय अर्थशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष २

पुणे, बुधवार, तारीख १९ ऑगस्ट, १९३६.

अंक ३४

दि गुड-बुइल

ऑशुअरन्स कंपनी लि.

पोस्ट : मिरज मिशन हॉस्पिटल

विमेदारास

भरपूर सवलती

माफक हत्ते

ठिकठिकाणी एजंट्स नेमणे आहेत.

पत्राव्यवहार करावा.

हेड ऑफिस : कुपवाड; जि. सातारा;

मॅनेजिंग डायरेक्टर

FOR
SAFETY, ECONOMY
AND
DURABILITY
Consult

V. G. & Sons

ELECTRICAL and RADIO ENGINEERS

AND

LICENSED ELECTRICAL CONTRACTORS

Laxmi Road, Ganapati Chowk, POONA.

WANTED Arts Graduates & Medical Practitioners to push up Rural Uplift & Medical Relief Movement in furtherance of Insurance Benefit Plans throughout district places in the Presidency. Adequate remuneration to capable workers.

Apply with particulars to :—

Head Office :—
99, LAXMI ROAD,
POONA.

General Manager,
THE DAWN OF INDIA
LIFE INS. CO. LTD.

“ दुसरें मूल्यमापन जाहीर झालें ”

स्थापनेपासूनच भागीदारांना ६ टक्के फायदा व विमेदारांस वाढता नफा वांटून
जुन्या व स्थिर झालेल्या कंपन्यांस कठीण असें अपूर्व यश संपादन केलेली

पहिलीच महाराष्ट्रीय विमा कंपनी—

कॉमनवेलथ विमा कंपनी लि., पुणे.

अध्यक्ष—श्री. न. चिं. केळकर, संचालक, केसरी

हयातीतील विम्यास } दुसऱ्या मूल्यमापनांत वांटलेला { हयातीनंतर विम्यास

३७॥ रु. } दर हजारी त्रैवार्षिक नफा { ४५ रु.

जास्त माहितीकरितां समक्ष भेटा अगर लिहा.

मॅनेजिंग एजन्ट्स.

“ अर्थ ” ग्रन्थमाला

व्यापार, उद्योगधंदे, शेती, सह-
कार, बँकिंग इत्यादि विषयांवरील
सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची
पुस्तके.

१ वँका आणि त्यांचे व्यवहार

२ रिझर्व्ह वँक

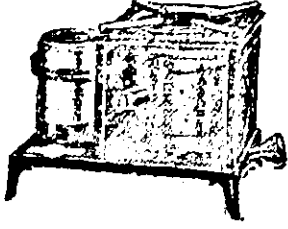
३ व्यापारी उलाढाली

वरील प्रत्येक पुस्तक लोकप्रिय
झाले आहे.

किं. १ रु. (ट. स. निराळा)

व्यवस्थापक, 'अर्थ' ग्रन्थमाला,
पुणे २.

कॉलेज विद्यार्थ्यांच्या विशिष्ट
गरजा लक्षांत घेऊन हें
मॉडेल बनविलें आहे.

किंमत माफक.

पंप नाही ! पिन् नाही !! आवाज नाही !!!

ज्युनियर प्रभाकर
सेफ्टी स्टोव्ह

माहितीपत्रक मागवा

मेकर्स:-ओगले ग्लास वर्क्स, लि.

ओगलेवाडी, (सं. औंध), जिल्हा सातारा.

पुणे स्टॉकिस्ट्स:-

१ केळकर ब्रदर्स,

बुधवार चौक.

२ म. इ. को. ऑ. एजन्सी,

लक्ष्मीरोड.

विविध माहिती

हिंदी चित्रपटांचा धंदा

हिंदुस्थानांत एकूण सुमारे ७०० सिनेमागृहे असून त्यांतल
२०० गृहांत फक्त इंग्रजी, २५० गृहांत फक्त देशी व २५० गृहांत
देशी व इंग्रजी असे दोन्ही तऱ्हेचे चित्रपट दाखविण्यांत येतात.
सिनेमाचे धंद्यांत हिंदी लोकांचे ८५ कोटी रुपये गुंतले आहेत.
गेल्या पांच वर्षांत हिंदुस्थानानें अमेरिकेंतून ५६ लक्ष रुपयांची
सिनेमाविषयक यंत्रसामुग्री मागविली. हिंदुस्थान अमेरिकेस दरसाल
५० लाख रुपये ह्या मार्गानें देत आहे. सर फिरोज सेटना ह्यांनीं
चरील माहिती आपल्या मुंबई येथील एका व्याख्यानांत नुकतीच
दिली.

ट्रेझरी बिलांवर द. सा. द. शे. ७ आणे व्याज

गेल्या आठवड्यांत दोन कोटी रुपयांचीं ट्रेझरी बिलें सरकारनें
विक्रीस काढलीं, त्यांस दोन कोटी पंधरा लक्षांची लोकांची मागणी
टेंडरमार्फत आली. दोन कोटींचीं बिलें सरकारनें विकलीं आणि
त्यांवर त्यास दरसाल दर शेकडा ७ आणे ह्या दरानें व्याज पडलें.

हिंदी गव्हाचें पीक

गेल्या दोन हंगामांमध्ये हिंदी गव्हाच्या पिकाचें क्षेत्र व उत्पा-
दन किती होतें, ह्या विषयाचे तुलनात्मक आकडे खाली दिले
आहेत. यंदाच्या साली क्षेत्रांत २ टक्के व उत्पादनांत ३ टक्के घट
झालेली त्यावरून दिसून येईल:-

वर्ष	क्षेत्र (एकर)	उत्पादन (टन)
१९३४-३५	३,४४,९०,०००	९७,३८,०००
१९३५-३६	३,३६,३१,०००	९४,३५,०००

लोकांची प्राप्ती आणि बाजारभाव

ग्रेट-ब्रिटनमधील लोकांच्या वार्षिक प्राप्तीविषयीच्या माहिती-
वरून सर जोसिआ स्टॅप ह्यांनीं असें अनुमान काढलें आहे कीं,
बाजारभाव चढीचे असतात तेव्हां वरच्या दर्जाच्या लोकांची
प्राप्ती कनिष्ठ दर्जाच्या जनतेच्या मिळकतीच्या मानानें वाढते
आणि बाजारभाव उतरले असतां हें प्रमाण उलट होतें.

बंगालमध्ये कापडाच्या उत्पादनाची वाढ

मागें बंगाली लोक धोतरें व सद्याचें कापड गुजरातमधूनच
बहुतेक आणवीत. अलीकडे बंगाल प्रांतांत गिरण्या निघून त्यांत
होणाऱ्या कापडाचें उत्पादन वाढत आहे. १९३३-३४ मध्ये हें
उत्पादन सुमारे ११५ कोटी चौरस वार होतें तें आतां १५ कोटी-
पर्यंत आलें आहे.

हिंदुस्थानांतील पिकांची लागवड

हिंदुस्थानाचें एकूण क्षेत्रफळ ६६ कोटी, ८० लक्ष एकर आहे.
त्यापैकी २३ कोटी, ४० लक्ष एकर जमीन लागवडीस निरुप-
योगी आहे. ९ कोटी एकर तर जंगलच आहे. १९३४-३५
सालीं एकूण २२ कोटी, ७० लक्ष एकर जमीन लागवडीखाली
आली, त्यांतल ३१ टक्के जमिनीत तांदुळाचें पीक काढण्यांत
आलें. कालव्याखाली २ कोटी, ६० लक्ष एकर जमीन भिजली,
१ कोटी ३० लक्ष एकरांस विहिरीचें पाणी मिळालें व ६० लक्ष
एकरांस तलावांतून पाण्याचा पुरवठा झाला.

इटलीशी व्यापार करण्यांत येणाऱ्या अडचणी

इटलीविरुद्ध योजिलेली आर्थिक दंडयोजना राष्ट्रसंघानें
रद्द केली असली तरी त्या देशाशी इतर राष्ट्रांचा व्यापार पूर्ववत्
सुरू होण्यास अडचण पडत आहे. इटली स्वरेदी करील त्या
मालाची किंमत विक्रेत्या राष्ट्रांस कशी मिळावयाची हा प्रश्न
महत्त्वाचा आहे. केवळ कागदी येणें वाढविण्यास तीं राष्ट्रे तयार
नाहींत.

अॅव्हरी कंपनीस झालेला नफा

वजनाचे काटे व इतर साहित्य तयार करणाऱ्या डब्ल्यू. अॅव्ह
टी. अॅव्हरी लि. ह्या बर्मिंघॅम (ग्रेट ब्रिटन) येथील कंपनीस
गेल्या वर्षाखेर सुमारे २० लक्ष रुपये नफा झाला.

पुणे येथील औद्योगिक प्रदर्शन

पुणे येथील येतें औद्योगिक प्रदर्शन फेब्रुवारी व मार्च १९३७
मध्ये भरणार असून त्याच्या पूर्वतयारीस सुरुवात झाली आहे.

पाश्चात्य राष्ट्रांची लोकसंख्या घटत जाणार !

श्वेतवर्णीय राष्ट्रांची लोकसंख्या दिवसानुदिवस वाढणार तर
नाहींच, पण ती स्थिरहि न रहातां सारखी कमी होत जाणार,
असें अनुमान एका शास्त्रज्ञानें काढलें आहे.

हिंदुस्थानांत पोलादाचा नवीन कारखाना

बंगालमधील बॅंगोल आयर्न आणि इंडियन आयर्न अँड स्टील
कंपनी ह्या दोन कारखान्यांच्या एकीकरणाची योजना त्यांच्या
बोर्डांनीं मान्य केली आहे. बंगाल मधील लोखंडी कारखान्यांच्या
सहकार्यानें पोलादाचा एक नवीन कारखाना उभारण्याची
योजनाहि पूर्ण झाली आहे. टाटा कंपनीहि ह्या नव्या
कारखान्यांत भांडवल घालणार आहे.

हिंदू सिलोन व्यापारी करार

हिंदुस्थाननें ओटावा करार रद्द झाल्याचें जाहीर केल्यामुळे
आतां त्यास साम्राज्यांतील निरनिराळ्या देशांशी स्वतंत्र व्यापारी
करार करावे लागतील. सिलोनशी व्हावयाच्या कराराची वाटाघाट
लवकरच चालू होणार आहे.

अनुक्रमणिका

१ विविध माहिती ... ४०६	७ पुणे सें. को. बँक लि. ४११
२ सोन्याची सरी का सुरी! ४०७	८ बडोदे संस्थानातील सह-कारी चळवळ ... ४११
३ पॅलेस्टाइन ... ४०८	९ मुंबई इलाख्यातील तंबाखूचे पीक ... ४१२
४ स्फुट विचार ... ४०८	१० सफरचे धरण ... ४१२
शाखांच्या कारखान्यांची राष्ट्रीय मालकी-जागतिक शानता व युद्धाची तयारी-आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे नवे वळण	११ ग्रंथलेखकांच्या पोटापाण्याचा प्रश्न ... ४१३
५ सहकारी चळवळ ... ४०९	१२ आंतरराष्ट्रीय व्यापारपद्धतीमधील क्रांति ... ४१३
रजिस्ट्रारसाहेबांचा दौरा-अर्बन बँकांची यूनियन	१३ नागपूर प्री. को. हौसिंग सोसायटी ... ४१४
६ रोखे बाजार सहल ४१०	१४ गुजरातमधील अर्बन बँकांची यूनियन ... ४१४
लंडन-अमेरिका-फ्रान्स-हिंदुस्थान	१५ निवडक बाजारभाव ४१५

वर्षी एकंदर पुरवठ्यापैकी २ टक्के सोने अनेक कारणांनी नाहीसे होते असे गृहीत धरले असून आकडे जर्मन सुवण मार्क ह्या चलनांतले आहेत.

वर्ष	वार्षिक उत्पादन	वर्ष अखेर शिल्लक असलेला पुरवठा	वर्षांभोवत्याच्या पुरवठ्याच्या किती टक्के एक वर्षात उत्पादन झाले ?
	कोटि मार्क	कोटि मार्क	%
१९३०	१८०	८,३२०	२.१
१९३१	१९२	८,४९६	२.२
१९३२	२१०	८,६८९	२.३
१९३३	२१८	८,८९०	२.३
१९३४	२३९	९,११२	२.६
१९३५	२६४	९,३५८	२.८

एका काळी सोन्याच्या दुष्काळाबद्दल हाकाठी होती, आता त्याच्या सुकाळाविषयी ओरड होणार. सोन्याचे उत्पादन सारखे वाढत राहिले तर ते पचवण्याची शक्ति जगाच्या बाजारांत नसल्याने ते व त्यावर आधारलेले चलन भलत्या परिमाणांत व्यवहारांत खेळू लागून भाव कडकतील, अशी भीति कित्येकांस वाटू लागली आहे, ती अनाटायी आहे असे प्रो. कॅसल ह्यांचे मत आहे. सध्यापेक्षा अधिक प्रमाणांत बँकांनी आपल्या संग्रही सोने ठेवून दिले असता चलनाच्या वाढीकडे त्याचा उपयोग होणार नाही आणि मागणी व पुरवठा यांचा मेळ बसून बाजारभाव कडकण्याचे कारण नाही. बाजारभावाची चढण्याकडे थोडीशी प्रवृत्ति झाल्यास सध्याच्या आर्थिक मंदीच्या दृष्टीने ती इष्टच आहे. पुढे व्यापार व उद्योगधंद्यांच्या चलतीची लाट उसळून बाजारभाव मरमसाट चढतील ह्या कल्पनेने सोन्याच्या उत्पादनाचे नियंत्रण व्हावे अशी सूचना करणे शहाणपणाचे ठरणार नाही. ह्यासंबंधांत सोन्याच्या पुरवठ्याचा विचार झाला, तसा त्यास आलेल्या व येणाऱ्या मागणीचाहि होणे आवश्यक आहे. सोने चलनाचा आधार म्हणून सर्व किंमतीचे माप असले, तरी त्यास स्वतःची म्हणून स्वतंत्र किंमत आहेच. इतर पदार्थांप्रमाणे त्याच्या किंमतीस मागणी-पुरवठ्याचा नियम लागतो, आणि त्याची किंमत त्याच्या मोबदला बाजारांत मिळणाऱ्या कमी-ज्यास्त मालावरून मायता येते. हिंदुस्थानांत सोन्याचा भाव तोल्यास २४ रुपयांवरून ३५ रुपयांपर्यंत वर गेला आहे हे प्रसिद्धच आहे. इतर देशांत कमी-अधिक प्रमाणांत अशीच परिस्थिति आहे लंडनमधील बाजारभाव १९३० मध्ये १०० होता असे कल्पिले तर मंदीमुळे आज तो आकडा ९२ झाला आहे आणि सोन्याची किंमत त्या अवधीत दर औंसास ८४ शिलिंगांपासून १४० शिलिंगांपर्यंत वर गेली आहे. म्हणजे, सोन्याव्यतिरिक्त इतर जिनसांच्या मानाने सोन्याची किंमत ८० टक्के चढली आहे. आंतरराष्ट्रीय देण्याघेण्याची व्यवस्था करण्यासाठी बेसल येथे जी बँक स्थापन करण्यांत आली आहे, तिने नुकतेच असे प्रसिद्ध केले आहे की, सोन्यांत व्यक्त केले असता चालू बाजारभाव, गेल्या सत्राचे वर्षात कधीही खाली गेले नव्हते, इतके उतरले आहेत असे आढळून येते. सोन्याची किंमत ह्यापुढे कमी होणार, म्हणजे बाजारभाव चढणार असा तिचा कयास आहे. त्याचे उत्पादन वाढले असूनहि इतर पदार्थांच्या मानाने सोन्याची किंमत चढली आहे, ह्याचे कारण दुसरे काही नसून त्यास असलेली विलक्षण मोठी मागणी हेच होय, असा अभिप्राय एकंदर परिस्थितीचा विचार करून प्रो. कॅसल ह्यांनी बनविला आहे.

अर्थ

बुधवार, ता. १९ ऑगस्ट, १९३६

सोन्याची सरी का सुरी ?

(२)

सोन्याचे जागतिक उत्पादन गेल्या सहा वर्षांत सारखे वाढत आले आहे हे खरे असले, तरी जगाच्या व्यापारी देवघेवीस पुरे पडेल इतका त्याचा वाढावा आहे काय ? का त्याचा फाजील पुरवठा होईल ? हे प्रश्न शिल्लक रहातातच. जगातील खाणीतून प्रतिवर्षी बाहेर निघणाऱ्या सर्व सोन्याचा चलन किंवा चलनाचा आधार म्हणून उपयोग केला जात नाही; ने अनेक इतर कार्याकरिता उपयोगांत आणले जाते. तथापि सर्व देशांत मिळून एकूण किती सोने आहे, त्यांत दरवर्षी किती भर पडते आणि व्यापारी व वैयक्तिक देण्या-घेण्यांसाठी किती सोने आवश्यक आहे, ह्याचा हिशेब केल्यास वरील प्रश्नास स्थूलमानाने उत्तर देणे शक्य आहे. स्वीडनमधील प्रसिद्ध अर्थशास्त्रवेत्ते, प्रो. कॅसल, ह्यांनी प्रस्तुत विषयाची चर्चा करून तत्संबंधांत आपला अभिप्राय व्यक्त केला आहे; त्याचा येथे उल्लेख करणे सोयीचे होईल. सोन्याचे उत्पादन वाढत आहे, ह्यावरून मागणीच्या मानाने त्याचा पुरवठा भरपूर होईल आणि आंतरराष्ट्रीय हुंडणावळ आणि राष्ट्रीय चलने व बाजारभाव ह्यांचे स्थैर्य ह्याबाबतचा प्रश्न सुटेल असे म्हणता येत नाही. त्यांच्या मताने महायुद्धापूर्वीच्या साठ वर्षांत व्यापारी उलाढालीत प्रतिवर्षी सरासरीने ३ टक्के वाढ होत असे, आणि म्हणून तिच्याशी मेळ बसण्यासाठी व बाजारभाव स्थिर रहाण्यासाठी सोन्याच्या वार्षिक उत्पादनांत दरवर्षी ३ टक्के वाढ होणे आवश्यक होतं. सोन्याच्या एकूण पुरवठ्याच्या ३ टक्के इतकी वार्षिक वाढ व्यापारास जरूर असता १९२० साली ती फक्त २ टक्केच भरून अपुरी ठरली. अलीकडे सोन्याचे उत्पादन वाढल्या कारणाने हा आकडा अपेक्षेप्रमाणे ३ टक्कांवर आला आहे. ह्यासंबंधांत प्रो. कॅसल यांनी तयार केलेला तक्का खाली दिला आहे. त्यांत मागील हिशेबाच्या पद्धतीस अनुसरून दर-

पॅलेस्टाइन

[पॅलेस्टाइनमधील परिस्थितीसंबंधी चौकशी करण्यासाठी ब्रिटिश सरकारने एक रॉयल कमिशन नेमले असून अर्ल पील हे त्याचे अध्यक्ष आहेत. त्या देशामधील बंडाळी संपल्यानंतरच कमिशनच्या कामास सुरवात होणार आहे.]

गेले काही महिने पॅलेस्टाइनचे नांव बऱ्याच प्रामुख्याने पुढे आले आहे. १९१७ साली ब्रिटिशांनी तुर्कीकडून हा प्रदेश जिंकला. महायुद्धानंतर १९२२ साली राष्ट्रसंघाने पॅलेस्टाइनची व्यवस्था पहाण्याचे काम ग्रेटब्रिटनकडे सोपविले व तेव्हापासून ब्रिटिश मॅनेज्मंटचा दर्जा त्या देशाच्या घटनेस प्राप्त झाला. पॅलेस्टाइनचे क्षेत्रफळ बेल्जम देशापेक्षा थोडे लहान असून त्याची लोकसंख्या १९३१ साली दहा लक्ष होती. पॅलेस्टाइन हे ज्यू लोकांचे मूल व पवित्र स्थान आहे म्हणून त्या लोकांचे स्वतःचे असे दुसरे राष्ट्र नसल्या कारणाने आपल्या मायभूमीकडे त्यांचा विशेष ओढा स्वाभाविकपणेच आहे. १९३५ साली ६१ हजार ज्यू पॅलेस्टाइनमध्ये गेले. गेल्या चार वर्षांत त्यांची तेथील संख्या दुप्पट झाली. ही अशीच वाढ होत राहिल्यास आपल्या मानाने ज्यू लोकांचेच संख्याबल व महत्त्व वाढेल, अशी अरबांस भीति वाटत आहे व ह्या कारणाकरिताच ज्यू लोकांच्या वसाहतीस आळा घालण्यांत यावा, अशी त्यांची मागणी आहे. पॅलेस्टाइन मॅनेज्मंटची व्यवस्था पहाण्याची जबाबदारी ब्रिटिश सरकारवर आहे, ह्या कारणाने सदरहू प्रश्नाचा समाधानकारक निकाल लावण्याची त्या सरकारने खटपट करणे आवश्यक झाले आहे. पॅलेस्टाइन हे लष्करी दृष्टीने महत्त्वाचे केंद्र असल्याने ब्रिटिश सरकारास ह्या प्रश्नाचा योग्य तऱ्हेने निकाल लावणे अपरिहार्य होणार आहे. अरब लोक हे मागसलेले आहेत, पॅलेस्टाइनची प्रगति ज्यू लोकांनीच घडवून आणली आहे व भांडवलाचा पुरवठा त्यांनीच केला आहे, असे ज्यू लोकांतफे म्हणता येईल. नवीन कारखान्यांची स्थापना व शेतीमध्ये सुधारणा हे ज्यू लोकांच्या भांडवलामुळे व त्यांची बुद्धी आणि कल्पकता ह्यांमुळेच शक्य झाले आहे, ह्यांत संशय नाही. पॅलेस्टाइनमध्ये अजून पुष्कळ वस्तीस वाव आहे, परंतु अरबांस ज्यू लोकांचा वरचष्मानको आहे. इटलीने अरबांच्या मागणीस सहानुभूति दर्शविल्यामुळे त्यांस प्रोत्साहन मिळाले आहे. ज्यू लोकांविरुद्ध अरबांनी चालविलेल्या चळवळीचे बंडाळांत रूपांतर झाले असून अजून शांतता स्थापन होण्याचे चिन्ह दिसत नाही. अरब व ज्यू ह्यांच्या न्याय्य हकांसंबंधी समाधानकारक निकाल देऊन तो अमलांत आणण्याची जबाबदारी अर्थातच ब्रिटिश सरकारवर पडणार. ज्यू लोकांच्या पॅलेस्टाइनमधील वसतीस प्रतिबंध होणार नाही असे अभिवचन राष्ट्रसंघाकडून त्यास मार्गेच मिळालेले असल्याने त्यांनी आता माघार का घ्यावी? उलट, अरबांनी ज्यू लोकांच्या आक्रमणास तोंड देण्यासाठी उपाययोजना कोणती करावी? पॅलेस्टाइन ह्या एकाच देशाचे आपण घटक आहोत ह्या दृष्टीने प्रेरित होऊन एकमेकांस सहाय करण्याची उच्च भावना दोन्ही लोकांत प्रसृत झाल्याखेरीज ज्यू लोकांसंबंधी अरबांस वाटणारा तिटकारा नाहीसा होणार नाही. परंतु, भांडवलवान्या ज्यू लोकांपुढे अरबांचा टिकाव लागणे कठिण जाईल, हे तितकंच खरे आहे. ज्यू-अरब भांडणांत शक्य तोंवर न पडण्याचा पण ज्यू लोकांस दिलेली अभिवचने पाळण्याचा ब्रिटिशांचा बेत दिसतो. नुकत्याच नेमलेल्या कमिशनचे काम शांतता प्रस्थापित झाल्याखेरीज सुरू होणार नाही, असे जाहीर झाले आहे, ह्यावरून सदरहू धोरणावर बराच प्रकाश पडला आहे.

स्फुट विचार

शस्त्रास्त्रांच्या कारखान्यांची राष्ट्रीय मालकी

राष्ट्रांस युद्धास चिथावणी देऊन आपल्या मालाच्या सपावर गबर होण्यांत शस्त्रास्त्रे बनवणाऱ्या धंद्यांच्या फायदा आहे, सबब असल्या कारखान्यांचे नियंत्रण करण्याच्या हेतूने ते राष्ट्रीय मालकीचे करावे अशी सूचना अनेकवार करण्यांत आली आहे. युद्धे झाली तरच तोफा, बंदुका व दारूगोळा मोठ्या प्रमाणावर सपणार आणि तो माल बनवणाऱ्या कारखान्यांस नफा होणार. तेव्हा नाशकारक युद्धाचे एक मोठे मूळच उपटून टाकावे हा उद्देश, शस्त्रास्त्रांच्या कारखान्यांची मालकी व व्यवस्था राष्ट्रीय सरकारांच्या हाती यावी ह्या सूचनेमध्ये आहे, हे उघड आहे. फ्रेंच कायदेमंडळाच्या प्रमुख सभेत ह्यासंबंधांत कायद्याचा एक मसुदा मंजूर झाला आहे व त्यास तेथे प्रचंड बहुमताचे पाठबळ मिळाले आहे. ग्रेट ब्रिटनमध्ये लोकमतप्रदर्शनापलीकडे अजून प्रगति झाली नसली तरी फ्रान्सच्या उदाहरणाने ब्रिटनमधल्या शस्त्रास्त्रांच्या धंद्यांचे राष्ट्रीयकरण होण्याविषयीच्या चळवळीस उत्तेजन मिळण्यासारखे आहे. साजगी मालकीच्या लढाऊ मालाच्या कारखान्यांत तयार होणारी युद्धसामुग्री सरकारने विकत घेण्याची प्रचलित पद्धति बदलण्यांत राष्ट्रीय सुरक्षिततेस धोका आहे, अशा मताचे कित्येक लोक इंग्लंडमध्ये आहेत, त्यांस फ्रेंच कायदेमंडळाच्या नवीन धोरणाने उत्तर मिळणार आहे. स्वतःचे असंदिग्ध संरक्षणक्षमत्व हा तर फ्रेंचांच्या परराष्ट्रीय धोरणाचा आत्मा आहे. त्या लोकांस युद्धसामुग्रीचे राष्ट्रीयकरण विनवो-क्याचे वाटते, तर इतर राष्ट्रांसच तसे करणे भीतिदायक का वाटावे? आपण इतर देशांस स्वतःच्या उदाहरणाने नवीन मार्ग दाखवून दिला आहे असे फ्रेंच मुत्सद्दी म्हणत आहेत. त्याचा परिणाम ब्रिटिश राष्ट्राच्या धोरणावर कितीसा होतो ते पहावे.

जागतिक शांतता व युद्धाची तयारी

युरोपांत शांततेची स्थापना होण्यासाठी करारमदार करण्याबाबत प्रमुख राष्ट्रांमध्ये वाटाघाटी चालू असतां जणू काय आज नाही उद्यां युद्ध होणार ह्या कल्पनेने त्यांची शस्त्रास्त्रांच्या पुरवठ्याची तयारी मात्र बंद पडलेली नाही. स्पेनमधल्या अंतःकल-हाच्या व बंडाळीच्या ज्वाला बाहेर पसरून नयेत म्हणून इतर राष्ट्रांनी एकमताने वेळोच खबरदारी घेतली आहे ही एक समाधानाची गोष्ट आहे. ग्रेटब्रिटन व इजिप्त ह्यांच्या परस्पर राजकीय संबंधांत वांघा पडला होता तो दूर होण्याच्या मार्गांत आहे अशी बातमी प्रसिद्ध झाली आहे, तीहि समाधानकारक आहे. पॅलेस्टाइनमध्ये अरब व ज्यू ह्यांचेमधील वितुष्टाचे भिजत बोंगडे पडले आहे, त्यांचे निराकरण अजून व्हावयाचे आहे. त्याशिवाय, खुद्द युरोपांत आंतरराष्ट्रीय दिलजमाईच्या मार्गांत वारंवार विघ्न येत आहेत, ती काळजी उत्पन्न करणारी आहेत. आपल्या नागरिकांस व्यावयाच्या लष्करी शिक्षणाच्या लायकीची किमान वयोमर्यादा रशियाने २१ वर्षांच्या ऐवजी १९ केली आहे, ह्या कारणाने त्या राष्ट्राचा बेत सैनिकांची संख्या वाढवून युद्धाची जारीने तयारी करण्याचा आहे असे इतर राष्ट्रांस वाटत आहे. फौजा, आरमार व लढाऊ विमाने ह्यांस कात्री लागण्याच्या ऐवजी त्यांचा सर्वत्र विस्तार होत असल्याचे दिसते हे चिन्ह बरे नाही. फ्रेंच सरकारची सांपत्तिक स्थिति अत्यंत विकट असतांही लढाऊ विमानांची

तरतूद मोठ्या प्रमाणावर करण्याचें त्यानें ठराविलें आहे आणि त्या प्रीत्यर्थ करावयाच्या सर्चास कायदेमंडळाची मंजूरीहि मिळवली आहे. जर्मनीपार्शी अडीच हजार विमाने जप्यत तयार आहेत आणि दरवर्षी एक हजार ह्या प्रमाणें लढाऊ विमानांची पंचवार्षिक योजना फ्रान्सनें आखली आहे व ह्या कार्मी प्रतिवर्षी दहा कोटी रुपये खर्च व्हावयाचे आहेत ! भावी युद्धाच्या तयारीविषयीची ही युरोपियन राष्ट्रांची एकमेकांची स्पर्धा कधी थांबणार ? जागतिक शांततेचीं बोलणीं व युद्धाची तयारी ह्या गोष्टी परस्पर-विसंगत नाहींत काय ?

आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचें नवें वळण

आयात व निर्गत व्यापारांत निघणाऱ्या हुंड्यांच्या द्वारे बँकांच्या मार्फत देण्या-घेण्याची वजावाट होण्याची पद्धति अलीकडे बदलली असल्याची व तिला राष्ट्रीय सरकारें नवीन वळण लावण्याचा प्रयत्न करीत असल्याची माहिती आम्हीं दुसरीकडे दिली आहे. ह्या उपक्रमाचें एक उदाहरण जर्मनी व तुर्कस्तान ह्यांचे दरम्यान होणाऱ्या व्यापाराचें देतां येईल आणि ऑटोमान बँकेचे अध्यक्ष, सर हर्बर्ट लॉरेन्स, ह्यांनी सदरहु संस्थेच्या वार्षिक सभेंतल्या आपल्या भाषणांत त्याचा प्रामुख्याने उल्लेख केला म्हणून त्यास एक प्रकारचें विशेष महत्त्व आहे. आयात मालाच्या किंमतीची फेड निर्गत मालाच्या किंमतीतूनच होण्याची शर्त नवीन वळणाच्या व्यापारी करारांत असते, ह्या कारणानें दोन देशांमध्ये होणाऱ्या देवघेवीस ठराविक दिशा लागते व तिच्यांत मामुली मोकळेपणा रहात नाहीं. तुर्कस्तानमधून बाहेर जाणाऱ्या मालांतला ४० टक्के माल जर्मनी जादा किंमती देऊन आपल्याकडे आकर्षित असून त्या देण्याची भरपाई स्वतःचा पक्का माल तुर्की व्यापाऱ्यांच्या गळ्यांत बांधून करीत आहे अशी प्रस्तुत प्रकरणीं तक्रार आहे. ह्यामुळे इंग्लंड व फ्रान्स ह्या देशांत होणारी तुर्की निर्गत कमी झाली आहे व त्या देशांचें देणें देण्यास तुर्कस्तानला अडचण भासत आहे अशी सर हर्बर्ट लॉरेन्स यांची तक्रार आहे. फ्रान्स व इंग्लंड ह्यांचेकडून येणें पुरेसें नाहीं, मग त्या देशांचें मामुली देणें तुर्कस्ताननें कसें भागवावें ही अडचण उपस्थित झाली असतां तिला तोड काढण्यांत आली आहे, ती अशी. तुर्कस्तानचा फ्रान्सशी असा करार झाला आहे कीं, परराष्ट्रीय देण्याघेण्याची घडी नीट बसेपर्यंत तुर्कस्ताननें आपलें देणें पन्नास टक्क्यांपुरतेंच रोखीनें भागवावें व बाकीच्या पन्नास टक्क्यांबाबत फ्रान्सनें दगडी कोळसा वगैरे जातीचा तुर्की माल घ्यावा आणि त्याचे येणारे पैसे घेणेदारांस बांटून द्यावे. कर्जदार राष्ट्रांस परकीय देशांतल्या धनकॉस द्यावयाचा पैसा मालाच्या स्वरूपांतच देतां येणार, हें उचळ आहे, आणि ह्या मालास मज्जाव झाल्यास घेणेदारांस कांहींच मिळावयाचें नाहीं. फ्रेंच सरकारनें तुर्की मालाच्या आयातीस मान्यता देऊन आपल्या नागरिकांस तुर्कस्तानाकडून यावयाच्या कर्जाची व व्याजाची फेड करून घेण्याचा मार्ग मोकळा करून दिला आहे, हें लक्षांत ठेवण्यासारखें आहे.

सहकारी खात्याच्या रजिस्ट्रारांचा पश्चिम खानदेशांतील दौरा

(एका बातमीद्वाराकडून)

सहकारी खात्याचे रजिस्ट्रार, श्री. के. एल. पंजाबी, यांनी पश्चिम खानदेशांत दौरा काढला असून ता. १२-८-३६ रोजी साक्री तालुक्यांतील स्थानिक सहकारी संस्थांस त्यांनी भेट दिली. मंदीच्या तडाख्यांत सांपडून दुःस्थितीस पोहोचलेल्या सोसायट्यांची संकटांतून सुटका करण्यासाठी त्यांनी रिबेट पद्धतीची योजना अमलात आणून बरीच सुधारणा केली आहे. त्या योगानें दुर्दैवाचे फेऱ्यांत सापडलेल्या अनेक शेतकऱ्यांस सहाय मिळालें आहे.

रजिस्ट्रार साहेबांचें सहानुभूतीचें धोरण चालू दौऱ्यांत पुन्हां दिसून आलें आहे. सध्या तरी निदान दुष्काळाची चिन्हें साक्री तालुक्यांत दिसत असल्यामुळे शेतकऱ्यांचे व जनावरांचे प्राण वांचविण्यासाठी सहकारी संस्थांना काय करतां येईल या-संबंधी रजिस्ट्रार साहेबांबरोबर वाटाघाट करण्यांत आली, त्या वेळीं सुमार १५० मंडळी हजर होत्या. अशा तऱ्हेच्या योजना सहकारी पुढाऱ्यांनी तयार केल्यास त्यांचा योग्य विचार करण्याबद्दल रजिस्ट्रार साहेबांनी आश्वासन दिलें. रजिस्ट्रार साहेबांचा ह्या-पुढील दौरा शिरपूर, पारोळा, एरंडोल, अमळनेर, जळगांव वगैरे भागांत होणार आहे.

मध्यभागांतील सहकारी अर्बन बँकांची यूनियन

सोलापूर, नगर, सातारा व पुणे ह्या चार जिल्हांतील सहकारी अर्बन बँकांची परिषद नुकतीच सातार्यास भरली. तीमध्ये सदरहु विभागांतील अर्बन बँका व सोसायट्या ह्यांचा एक संघ (यूनियन) स्थापन व्हावा असें ठरून त्याबाबतची सर्व व्यवस्था करण्याचा अधिकार खालील गृहस्थांच्या कमिटीस देण्यांत आलाः—

(१) प्रो. काळे (अध्यक्ष), (२) श्री. फिरोदिया, नगर, (३) श्री. कुंभकोणी, सोलापूर, (४) श्री. सुरनीस, पंढरपूर, (५) रा. सा. बारटके, सातारा, (६) श्री. देशपांडे, कऱ्हाड, (७) श्री. जोशी, कऱ्हाड व (८) श्री. क्षीरसागर, (चिटणीस), पुणे.

चालू महिन्याचे अखेरीस मुंबई येथें सेंट्रल व अर्बन बँकांची परिषद भरावयाची आहे, त्या प्रसंगाची संधि साधून वरील कमिटीची सभा ता. ३० ऑगस्ट रोजी भराववी अशी सूचना आमचेकडे आली आहे, ती विचार करण्यासारखी आहे. रविवार ता. ६० रोजी सकाळीं किंवा मुख्य परिषदेच्या नियोजित वेळेच्या अगोदर एक तासभर कमिटीची चर्चा होणें सोईस्कर पडेल असें वाटतें. कमिटीच्या सभासदांशिवाय इतर गृहस्थांस हजर राहून सूचना वगैरे करावयाच्या असतील तर तसेंही करतां येणें शक्य आहे. मुंबईस ता. २९ ला एकत्र जमल्यानंतर कमिटीच्या सभेविषयी तपशील ठरवतां येईल. तरी ह्या बाबतींत अर्बन बँका व सोसायट्या ह्यांनीं मन घालून आपलें म्हणणें कमिटीचे अध्यक्ष अगर श्री. क्षीरसागर, पूना मर्चंट्स को-ऑपरेटिव्ह बँक, ह्यांस कळवल्यास बरें होईल.

दैव आणि यत्न

“ यशाला सुदैव हें जरूरच आहे. पण त्याची वाट पहात बसल्यानें सुदैव कोणाकडे चालून येत नाहीं. आपण स्वतः हिंडून तें घेऊन काढावें लागतें. ”

पैशाचा बाजार

लंडनचा रोखेबाजार

लंडनच्या रोखेबाजाराचे नियंत्रण करणारी संस्था आहे तिला गेल्या मार्च अखेर पुऱ्या झालेल्या बारा महिन्यांत सुमारे ४० लक्ष रुपये नफा झाला आणि तिच्या ३६ पौंड किंमतीच्या प्रत्येक भागावर १४ पौंड डिविडेंड पडले. ह्या संस्थेच्या पटावर व्यवहार होण्यास पात्र असे रोखे व भाग अधिकृत मानण्यांत आले आहेत, त्यांची एकूण दर्शनी किंमत सुमारे २४,७०० कोटी रुपये भरेल. ज्या भागांस अधिकृत असल्याची मंजूरी नाही अशांची किंमत सुमारे १३,३५० कोटी रुपये होईल. वरील चोवीस हजार कोटी रुपयांपैकी सुमारे ८,७०० कोटी रुपये सरकारी कर्जरोख्यांत गुंतलेले आहेत, सुमारे २९० कोटी ब्रिटिश मंडळ्यांस कर्जाऊ देण्यांत आले आहेत व सुमारे १,१८० कोटी ब्रिटिश डोमिनिअन्स आणि वसाहती ह्यांमधील कर्जांत घातले आहेत. रोखे बाजारांत सरकारी रोख्यांचे महत्त्व किती आहे हे वरील आकड्यांवरून दिसून येईल. लडाऊ सामानाच्या उत्पादनास सध्या चलती असली तरी त्याचा ह्या बाजारावर एकंदरीने विशेष परिणाम होत नाही, ह्याचे कारण त्यांतली धंद्यांचे भांडवल, तुलनात्मक दृष्टीने पाहिले असता फारसे नाही. रोखे बाजाराच्या अधिकृत पटावर असलेल्या, पोलाद-लोखंडाच्या कंपन्यांचे भाग दर्शनी किंमतीत सुमारे ५१० कोटी रुपये इतकेच भारतीय आणि तेलाच्या खाणींच्या मंडळ्यांवाबतचा आकडा फक्त १९० कोटी रुपये एवढा आहे. जनतेचा मोकळा पैसा गुंतवण्याचे रोखे बाजार हे केवढे मोठे साधन आहे हे, गेल्या साली तेथे व्यवहार होण्याची परवानगी मिळण्याविषयी अर्ज आले त्यांत एकूण एक हजार कोटी रुपये दर्शनी किंमतीचे भाग व इतर ऋणलेख दाखल झाले होते, ह्यावरून दिसून येईल.

अमेरिकेंत गुंतलेले परराष्ट्रीय भांडवल

अमेरिकेंत लांब मुदतीचे सरकारी व बिनसरकारी कर्जरोखे, डिवेंचर्स, कंपन्यांचे भाग वगैरे ऋणलेखांत परराष्ट्रीय नागरिकांचा पैसा गुंतला आहे, त्याची एकूण रकम १,२५० कोटी रुपयांच्या आसपास असावी असा अंदाज करण्यांत आला आहे. ह्या रकमेपैकी २७ टक्के म्हणजे सुमारे ३३५ कोटी रुपये रकम ब्रिटिश मालकीची आहे. कनेडिअन नागरिकांचे २५० कोटी रुपये वरील प्रमाणे गुंतले आहेत व त्याच्या खाली हॉलंड व स्वित्झर्लंड ह्यांची प्रत लागते. फ्रान्सचे पुरे ७० कोटी रुपयेहि अशा रीतीने अमेरिकेंत गुंतलेले नाहीत. अमेरिकेच्या बाहेरच्या लोकांचे अल्प मुदतीने सुमारे ३०० कोटी रुपये त्या देशांत गुंतलेले आहेत, त्या रकमेचा अंतर्भाव वर निर्दिष्ट केलेल्या १,२५० कोटींच्या बेरजेंत केलेला नाही. हुंडणावळीच्या अडचणीमुळे ब्रिटिश भांडवल अमेरिकेंत जाणे श्रेयस्कर नाही असे दिसून आल्यावरून तसे होऊ देण्याविरुद्ध लोकांस सद्दा देणे जरूर वाटले असल्याचे एका लेखकाने ध्वनित केले आहे. ब्रिटिश चलन व हुंडणावळ ह्यांचे स्थैर्य कायम ठेवण्याची जबाबदारी ज्यांचेवर आहे त्यांचे असा सद्दा देणे हे काम आहे आणि तो ऐकण्याचे नागरिकांचे कर्तव्य आहे, हे उघड आहे.

बँक ऑफ फ्रान्सची पुनर्घटना

फ्रान्समध्ये समाजसत्तावादी प्रधानमंडळ अधिकारारूढ झाले आहे आणि बँक ऑफ फ्रान्सची पुनर्घटना ही त्याच्या कार्यक्रमांतली एक महत्त्वाची बाब असल्याने ही मध्यवर्ती राष्ट्रीय बँक राज्यकारभाराचे एक खातेच बनते की काय असे वाटत होते. फ्रेंच बँकिंगचा धंदा मूठभर श्रीमान लोकांच्या हाती असल्याने सरकार व जनता ह्यांस त्याचा व्हावा तसा उपयोग होत नाही आणि ही पैसेवाली मंडळी लोकशाहीस आवश्यक वाटत असलेल्या सुधारणांच्या मार्गात व्यत्यय उत्पन्न करते, अशी फ्रान्समध्ये तक्रार होती. राष्ट्रीय मध्यवर्ती बँक सामान्य जनतेच्या हक्कमतीखाली आणण्याच्या धोरणाची अंमलबजावणी समाजसत्तावादी प्रधान मंडळाने नुकतीच केली आहे. ती करतांना आपण जबाबदारीच्या जाणीवेने वागत असून भरमसाट फेरवदल घडवून आणीत नाही ही गोष्ट मंडळाने सिद्ध केली आहे. बँक ऑफ फ्रान्स ही भागीदारांची संस्था असली तरी तिच्यामध्ये दोनशे श्रीमान कुटुंबांचे वर्चस्व प्रस्थापित झाले होते. आतां नवीन घटनेस अनुसरून चाळीस हजार भागीदारांस मतदानाचा हक्क प्राप्त झाला आहे. त्याचप्रमाणे बँकेत कारभाराचे नियंत्रण करणारांचे मंडळ आहे, त्यांत शेती, व्यापार, उद्योगधंदे व सरकार ह्या सर्वांच्या प्रतिनिधींचा अंतर्भाव करण्यांत आला असल्याने लोकसत्तेची छाप बँकेच्या व्यवस्थेवर पडण्याची तरतूद झाली आहे. बँकेचे गव्हर्नर व व्हाइस गव्हर्नर ह्यांसारख्या प्रमुख अधिकार्यांचे पगार व पेन्शने निश्चित केली गेल्याने त्यांच्या कारभारांत स्वतंत्र बुद्धि व सातत्य ह्यांबाबत स्थैर्य उत्पन्न झाले आहे. चलन, हुंडणावळ व राष्ट्रीय कर्ज ह्यांचे संबंधांत घडवून आणावयाच्या सुधारणांचा मार्ग मोकळा झाला असे आतां फ्रेंच प्रधानमंडळास वाटत आहे. एका बाजूस प्रधानमंडळ आणि विरुद्ध बाजूस राष्ट्रीय मध्यवर्ती बँक असा प्रकार ह्यापुढे न होतां पैशाबाबतचा आपला कार्यक्रम अंमलांत आणण्यास लागणाऱ्या सवलती फ्रेंच सरकारास मिळण्याची व्यवस्था झाली आहे; आणि ही सर्व सुधारणा कायदेमंडळाच्या मंजूरीनेच झाली आहे.

हिंदी बँकांची परिस्थिति

हिंदुस्थानच्या रिझर्व्ह बँकेस जोडलेल्या बँकांत चालू महिन्याच्या पहिल्या आठवड्याच्या अखेर बिन मुदतीच्या व मुदतीच्या एकूण ठेवी अनुक्रमेकरून १२९ कोटी, ९५ लक्ष आणि १०० कोटी, ७६ लक्ष रु. अशा होत्या. त्यांची रिझर्व्ह बँकेत ठेवावयाची बिन-व्याजी शिष्टक एकूण ३२ कोटी, ८१ लक्ष रु. होती. त्यांनी हिंदुस्थानांत एकंदर ८८ कोटी, ९९ लक्ष रु. कर्जाऊ दिले होते आणि फक्त २ कोटी, ७७ लक्ष रुपयांच्या हुंड्यांत पैसे गुंतवले होते.

मुंबईचा रोखे बाजार

गेल्या आठवड्यांत मुंबईच्या रोखे बाजारांत विशेष हालचाल झाली नाही. साडेतीन टक्क्यांचा सरकारी रोखा ९९ रु. ८ आण्यांच्या आसपास घुटमळत राहिला. लंडनमध्ये सोन्याचे भाव उतरल्यामुळे तीच प्रवृत्ति इकडील बाजारांत दिसून आली व तोळ्यास ३४३ रु. हा दर टिकून राहिला. चांदीच्या बाजारांत फारसा जीव नव्हता आणि तिचा भाव १०० तोळ्यांस ४८ रु. १२ आणे ह्याप्रमाणे होता.

पुणे सेंट्रल कोऑपरेटिव्ह बँक लि.

ह्या बँकेचा, ३० जून १९३६ रोजी पुण्या होणाऱ्या १९ व्या वर्षाचा अहवाल व ताळेबंद आमच्याकडे आला आहे. जिल्हाच्या ह्या मध्यवर्ती सहकारी बँकेच्या विशिष्ट जबाबदारीच्या स्थानाचा उल्लेख आम्ही गेल्या वर्षी अहवालावर अभिप्राय देतांना केलेलाच आहे. सदरहु जबाबदारीच्या दृष्टीने पहातां पुणे सेंट्रल बँकेची प्रगति व्यवस्थित रीतीने होत आहे, असे अहवालावरून स्पष्ट दिसते. जनतेचा बँकेवरील विश्वास अजमावण्याचे प्रमुख साधन तिच्याकडे येणाऱ्या ठेवी, हे आहे. ठेवीवरील व्याजाचे दर कमी करणे, नवीन खाती उघडण्याचे बंद करणे, वगैरे सर्व प्रयत्न करूनहि पुणे सेंट्रल बँकेस ठेवींचा ओघ हटवणे शक्य झाले नाही. ह्या रकमा क्रिफायतशीरपणे गुंतविण्याचे प्रयत्न सहकारी खात्याच्या संमतीने चालू आहेत. सोन्या-चांदीच्या तारणावरील कर्जांच्या व्यवहारास सुरवात झाली आहे. व्यक्तिशः सभासदांना मालाचे तारणावर कर्जे देण्याची व्यवस्थाहि लवकरच अंमलांत येईल. स्थावर मिल्कत, जामिनकी, पत, कांहीं विशिष्ट भाग, डिपॉजिट्स, वगैरेच्या तारणावर कर्ज देण्यासंबंधाचे नियम बहुतेक तयार झाले आहेत व पुढील साली या व्यवहारांत बरीच मोठी रकम गुंतेल, अशी अपेक्षा आहे.

अहवालाचे साली बँकेकडील ठेवींत सात लाखांची वाढ झाली असून एकूण खेळते भांडवल ५१३ लक्ष रुपये झाले आहे. ह्या रकमेपैकी ९३ लक्ष रुपये शेतकी सोसायट्यांस दिलेले असून ३३ लक्ष रुपये इतर सोसायट्यांत गुंतलेले आहेत. ३६ लक्ष रुपये सरकारी व इतर रोख्यांत व इतर बँकांतल्या ठेवींत गुंतले असून १३ लक्ष रुपयांचे व्यक्तिशः सभासदांना ओव्हरड्राफ्ट देण्यांत आलेले आहेत. संस्थेची इमारत व मालमत्ता ह्यांची किंमत सुमारे १३ लक्ष रुपये भरेल.

बँकेजवळील सरकारी रोख्यांची बाजारभावाने होणारी किंमत त्यांस प्रत्यक्ष पडलेल्या किंमतीपेक्षां ४६ हजारांनी ज्यास्त आहे, पण हा वाढावा हिशेबांत घेतलेला नाही. गंगाजळी व इतर फंड ह्यांची बँकेने समाधानकारक तरतूद केलेली आहे. सुरक्षितपणास बाध येऊ न देतां कर्जदारांस शक्य त्या सबलती देण्याचे धोरण बँकेने ठेवले आहे. सालमजकुरी बँकेच्या इमारतीवर मजला चढविण्याचे काम पुरे झाले व त्यामुळे कामाची सोय होऊन भाड्याचे जादा उत्पन्नाहि येऊ लागले आहे. वर्षअखेर बँकेस ३१३ हजार रुपये नफा झाला, त्यांतून ७३ हजार रुपये गंगाजळीत व १३ हजार रुपये बुडीत व संशयित कर्जफंडांत टाकवित व भागीदारांस ६ टक्के दराने ऍडिव्हिडंड देण्यासाठी १९३ हजारचा विनियोग करावा, अशी बँकेच्या बोर्डांनी शिफारस केली आहे. ठेवीच्या मार्गाने जमा होणाऱ्या पैशास क्रिफायतशीरपणे गुंतविण्याचे नवे मार्ग बँकेस लवकरच खुले होणार आहेत. त्या योगाने ठेवीच्या पैशापैकी आणखी कांहीं रकम फायदेशीर रीतीने गुंतवतां येणार आहे. सध्याच्या मंदीच्या परिस्थितीचा विचार करतां बँकेने आपला कारभार काळजीने व दूरदृष्टि ठेवून चालविला आहे, ह्यांत शंका नाही.

वार्षिक सभा

- ३० ऑगस्ट, ५ वाजतां, वाई अर्बन को. बँक, वाई.
 ६ सप्टेंबर, १२ वाजतां, पुणे सेंट्रल को. सोसायटी, पुणे.
 १४ सप्टेंबर, ३ वाजतां, को. पीपल्स बँक, लिंब.
 २७ सप्टेंबर, २ वाजतां, कॉसमोस को. अ. बँक, पुणे.

बडोदे संस्थानांतील सहकारी चळवळ

१९३६

वाईट सोसायट्या रद्द करून चांगल्या सोसायट्यांस सुदृढ करण्याचे धोरण बडोदे राज्यांतील सहकारी खात्याने १९३४-३५ साली अंमलांत आणले. त्यामुळे सोसायट्यांची संख्या घटली, परंतु सभासदांची संख्या मात्र वाढून ती ४५३ हजारांवरून ४९ हजारांवर गेली. सोसायट्यांचे खेळते भांडवलहि ६ लाखांनी वाढून ते ८०३ लाख झाले. सहकारी खात्याने चांगल्या दर्जाचे बी व नवीन तऱ्हेची पिके ह्यांचा प्रसार करण्याची सटपट केली. एकाच मालकीच्या पण ठिकठिकाणी पसरलेल्या शेतांच्या तुकड्यांचे एकत्रीकरण करण्याचाहि यत्न चालू होता. गेली सात-आठ वर्षे थकबाकीचे प्रमाण वाढत आले आहे, ह्या अनिष्ट गोष्टीचे दुष्परिणाम सोसायट्यांच्या सभासदांचे नजरेस आणले पाहिजेत असा सहकारी खात्याच्या अहवालावर बडोदे सरकारचा अभिप्राय आहे. कित्येक नॉन-क्रेडिट सोसायट्या इतर क्रेडिट व नॉन-क्रेडिट सोसायट्यांकडून रकमा कर्जाऊ घेतात, ही पद्धत पातुक असून त्यामुळे थकबाकी वाढण्याच्या प्रवृत्तीस सहाय होईल, अशी भीति सरकारी ठरावांत व्यक्त करण्यांत आली आहे.

फक्त पुणे सेंट्रल कोऑपरेटिव्ह बँकेच्या सभासदांकरिता नोटीस

या बँकेची एकोणिसावी वार्षिक साधारण सभा रविवार, तारीख ६ सप्टेंबर, १९३६, रोजी दुपारी साडेबारा वाजतां पुणे येथे नूतन मराठी विद्यालयाचे असेंब्ली हॉलमध्ये भरून तीत सन १९३५-३६ सालचा अहवाल, ताळेबंद व नफावाटणी मंजूर करणे, सरकारी व बँकेने नेमलेल्या हिशेब तपासनीसांच्या तपासणी याबांचा विचार करणे, पुढील सालाकरिता बँकेचे चेअरमन, व्हाईस चेअरमन, डायरेक्टर, व ऑडिटर निवडणे, बँकेचे पोटनियम व डायरेक्टर यांच्या निवडणुकांचे नियमांतील दुरुस्त्यांचा विचार करणे, वगैरे कामे करण्यांत येतील. तरी सदर सभेस बँकेच्या सर्व सभासदांनी अगत्य यावे अशी विनंती आहे. डायरेक्टरांच्या निवडणुकीकरितां मते देण्याची वेळ तारीख ६ सप्टेंबर, १९३६, रोजी सकाळी ८ ते १० व दुपारी ३ ते ५ अशी ठरविली आहे.

बोर्डाचे हुकुमावरून,
 व. वि. चितळे
 मॅनेजिंग डायरेक्टर,

N. M. V. HIGH SCHOOL, POONA.

The Preliminary Examination is compulsory for all students to be sent up by this school for the October Matriculation Examination. The Examination will be held from 1-9-36 to 5-9-36. Results with detailed marks will be declared on 10-9-36. A Revision class for all sent-up students will be held from 15-9-36 to 30-9-36. Only the prescribed fee of Rs. 5/- will be charged. Enrolment from 15th August, 1936.

N. G. NARALKAR,
 Superintendent.

11-8-36.]

मुंबई इलाख्यातील तंबाखूचे पीक

मुंबई इलाखा तंबाखूच्या लागवडीचे दृष्टीने हिंदुस्थानातील सर्व प्रांतांत अग्रेसर आहे. गेल्या वर्षी त्यांत एकूण १ लक्ष, ८० हजार एकर जमीन तंबाखूखाली होती. खालील विभाग (संस्थाने धरून) पिकाचे दृष्टीने महत्त्वाचे आहेत:—

कैरा (गुजरात)	८७½ हजार एकर.
बेळगांव (कर्नाटक)	६० ” ”
कोल्हापूर संस्थान	४३ ” ”
सांगली संस्थान	६३ ” ”

ब्रहोदे संस्थानांतहि पुष्कळ तंबाखू पिकते. गेल्या २५ वर्षांत तंबाखूची एकूण लागवड दुप्पट झाली आहे. गुजरातमध्ये धूम्रपानाची संवय मोठ्या प्रमाणावर असल्यामुळे तेथील तंबाखूस विक्रीचे क्षेत्र तयार आहे. कर्नाटकांतहि धूम्रपानाचा प्रसार थोडा नाही; उलट, तेथील लोकांस गुजराती लोकांपेक्षा सरासरीने दुप्पट तंबाखू लागते. स्थानिक खप सोडला असता, कर्नाटक व गुजरात ह्यांत मिळून सुमारे ६० हजार टन तंबाखू विक्रीसाठी बाजारांत येते. इलाख्यातील इतर सर्व भागांत मिळून ३ हजार टनांपेक्षा ज्यास्त तंबाखू तयार होत नाही.

सकरचे धरण

सिंधू नदास सकर येथे धरण बांधले असून त्यांतून सात कालवे काढण्यांत आले आहेत. ह्या 'लॉईड बराज'च्या योजनेइतकी पाणीपुरवठ्याची मोठी योजना जगांत दुसरीकडे कोठेहि नाही. एकट्या धरणाचे बांधकामास ५ कोटी, ११ लक्ष रुपये खर्च आला व सबंद योजनेस २० कोटी रुपये लागले. सर्व कालव्यांची मिळून लांबी ६,४७३ मैल भरते व त्यांतून काढलेल्या पाटांची लांबी सुमारे ८४ हजार मैल आहे. कालव्यांचे सर्वांत रुंद पात्र तळाशी ३४६ फूट व त्याची खोली १२ फूट आहे. ग्रेट ब्रिटनमधील टेम्स नदीतून लंडन पुलाखालून जाणाऱ्या पाण्याचे प्रवाहापेक्षा सिंधूच्या एका कालव्याचा प्रवाह मोठा आहे व त्याची रुंदी सुएझच्या कालव्याचे रुंदीपेक्षा दीडपट मोठी भरते. कालव्यांतून काढलेल्या पाटांची सबंद पृथ्वीस दोनदा प्रदक्षिणा होईल, एवढी त्यांची लांबी आहे. सिंधमधील आर्थिक जीवनामध्ये सकरच्या धरणाने क्रांति घडवून आणली आहे व गहू, कपास, तांदूळ, इत्यादि पिकांमुळे सिंधमधील वाळवंटाचे सुपीक व उत्पन्नदायी प्रदेशांत रूपांतर होणार आहे.

अमेरिकन कपाशीविषयी अंदाज

अमेरिकन कपाशीच्या उत्पादनाविषयीच्या अंदाजाचे सर्व जगभर विशेष कुतूहल असते, कारण त्यावर अनेक देशांतल्या गिरण्या, व्यापारी व शेतकरी ह्यांची कमाई अवलंबून रहाते. परंतु उत्पादनाचा अंदाज नेहमी अनिश्चित असल्याने बाजारभावांत सारखी अस्थिरता राहणे अपरिहार्य आहे. यंदाच्या हंगामांत अमेरिकेत सुमारे सव्वा कोटी गाठी कापूस होईल असा अगदी अलीकडचा अजमास असून जगांतली त्यास येणारी एकूण मागणी त्यापेक्षा थोडी अधिक भरेल अशी कल्पना आहे. ह्या बातमीने बाजारभाव थोडे चढण्याची प्रवृत्ति बळावेल असा रंग दिसतो.

धी सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लि०

कडून
हिंदुस्थानातील प्रजेच्या हितासाठी अनेक
नाविन्यपूर्ण उत्कृष्ट योजना.

होम सेव्हिंग खाते	सोने विक्री खाते
	५ तोळे व १० तोळे लगडी

चालू खाते	सिफ डिपॉझिट व्हॉल्ट खाते	विमा खाते
-----------	--------------------------	-----------

त्रैवार्षिक कॅश सर्टिफिकेट खाते	एक्झिझक्यूटर आणि ट्रस्टी खाते
---------------------------------	-------------------------------

सविस्तर माहितीकरिता पत्रव्यवहार करा:—

स्वदेशप्रेमी लोकांनी स्वदेशी संस्थेला उत्तेजन देणे हे त्यांचे कर्तव्य आहे. जनतेची सेवा करणे हेच आमचे ध्येय आहे. वरील स्वदेशी संस्थेकडून मिळणाऱ्या फायद्याचा अनुभव प्रत्येकाने घ्यावा.

सो. न. पोचखानवाला,
मॅनेजिंग डायरेक्टर.

CONFIDENCE

is a worth-while asset in business building. The success that has attained Hindusthan's efforts to serve the public has its origin in public confidence, its

YEARS OF

Efficient Management, Fair Dealings, Prompt Settlement of Claims, Liberal Terms, Enterprize, Judicious Reserves, Sound Investments, Huge Assets and Useful Service

HAS CREATED

PUBLIC CONFIDENCE

The following figures will convince you :

NEW BUSINESS

This year 1934-35

Exceeds

2 CRORES & 50 LAKHS

BONUS

PER THOUSAND PER YEAR

On Endowment Rs. 23 On Whole Life Rs. 20

HINDUSTHAN

Co-operative Insurance Society, Ltd.

(ESTD. 1907)

Branches : Bombay, Madras, Delhi, Patna, Lahore, Lucknow, Dacca.

Offices : throughout India & the East.

S. C. MAJUMDAR, N. SARKAR,
MANAGER : Bombay Branch. | General Manager.

POONA OFFICE — 180, Budhwar Peth.

ग्रंथलेखकांच्या पोटापाण्याचा प्रश्न

पुस्तके लिहून त्यांवर आपले पोट भरू पहाणें ह्यांत कमीपणाचा मुळीच भाग नाही. इतर घेदेवाले ज्याप्रमाणें विविध प्रकारांचीं कामें करून उदरनिर्वाहाची व्यवस्था लावतात, त्याचप्रमाणें ग्रंथनिर्माण करून त्या मार्गानें चरितार्थ चालवण्याचा प्रत्येक लायक माणसास हक्क आहे. आपलें ज्ञान, बुद्धि किंवा कल्पनाशक्ति ह्यांचा उपयोग करून जनरंजनाचें काम केल्यास त्याबद्दलचा मोबदला ग्रंथकर्त्यांस मिळणें उचित आहे. विशिष्ट धनिक लोकांच्या औदार्यावर अवलंबून रहाण्यापेक्षां लेखनाचा घंदा खुलेपणानें चालवून पोट भरणें हें लेखकांस पसंत पडणें स्वाभाविक आहे. पण मुद्रक, प्रकाशक व वाचक ह्यांच्या तडाख्यांत आपल्या श्रमाचें चीज होऊन योग्य मेहनताना मिळण्याची आपणांस मारामार पडते, अशी लेखकांची तक्रार नेहमी ऐकूं येते. ग्रंथकारांच्या संमेलनांत व असल्याच इतर प्रसंगी ह्या वस्तुस्थितीची चर्चाहि होते. मुद्रकांच्या छापसान्यांचा चालू खर्च भागला पाहिजे, प्रकाशकांस पुस्तकांच्या विक्रीपासून किफायत झाली पाहिजे आणि वाचकांस शक्य झाल्यास फुकट किंवा अल्प खर्चात इच्छित ग्रंथ वाचावयास मिळाले पाहिजेत. ह्या निरनिराळ्या वर्गांच्या आत्महिताच्या रगाड्यांत ग्रंथकर्ते भरडून निघतात.

ह्या तऱ्हेची तक्रार महाराष्ट्रांत किंवा हिंदुस्थानांतच ऐकूं येते असें नाही. एका इंग्रजी साप्ताहिकांतल्या लेखकानें इंग्लंडमधील लेखकांचें ह्या बाबतीतलें गाऱ्हाणें वेशीस टांगलें आहे. अलीकडे पुस्तकांची निर्भिति मोठ्या प्रमाणावर होऊन ग्रंथालयें व वाचनालये ह्यांचा विस्तार मोठा झाला आहे. एखाद्या पुस्तकाच्या पंधराशें प्रती खपल्या असतां आपला खर्च भागतो असें प्रकाशक समजतात. पण लिहिण्याच्या कागदाचा, टायपिंगचा मामुली व किरकोळ खर्च वजा जाऊन लेखकाच्या हातांत चारशें रुपथे जेमतेम पडतात. ही रकम मिळण्यास केव्हां, केव्हां, दीड-दोन वर्षेहि लोटावी लागतात. ग्रंथकर्त्यांची अशी असमाधानकारक स्थिति असतां इतर वर्गांची सोय मात्र व्यवस्थित होत असते. एका ग्रंथालयांतलें पुस्तक पन्नास लोक वाचतात आणि अशा रीतीनें ते प्रत्येकीं पुरा पाऊण आणाहि लेखकास मेहनताना म्हणून देत नाहीत. पुस्तकांच्या जुन्या प्रतींचे वाचक तर काहींच झीज सोशीत नाहीत. ग्रंथालयें अत्यंत महत्त्वाची अशी सामाजिक सेवा करतात ह्यांत वाद नाही. पण त्यांचे योगानें ग्रंथकर्त्यांची उपासमार होतें, हें अन्याय्य आहे. ह्या बाबतींत लेखकांच्या वास्तविक हक्कांचें रक्षण होईल व त्यांस आपल्या मेहनतीबद्दल तिचा फायदा घेणाऱ्या जनतेकडून मोबदला मिळेल अशी व्यवस्था होणें अगत्याचें आहे; आणि त्या प्रश्नाकडे कायदेमंडळें व सरकार ह्यांचें लक्ष्य गेलें पाहिजे ह्या आशयाची सूचना वर निर्दिष्ट केलेल्या इंग्लिश पत्रांत करण्यांत आली आहे. पुस्तकें वाचकांच्या हातीं आळीपाळीनें जातील तेव्हां पोस्टाच्या स्टॅम्पासारखें, लेखकांच्या मोबदल्याबद्दलचें तिकिट लावण्याची व्यवस्था व्हावी अशी त्याची योजना आहे. ती कितपत व्यवहार्य आहे आणि ह्या देशांत तिची अंमलबजावणी करतां येईल कीं नाही हा प्रश्न वादग्रस्त असला तरी तिच्या मुळाशी असलेली तक्रार विचार करण्यासारखी आहे ह्यांत मतभेद होण्याचा संभव नाही. लायक, स्वाभिमाना व स्वतंत्र विचाराच्या ग्रंथकर्त्यांस उत्तेजन मिळून त्यांचे हातून समाजाची शैक्षणिक सेवा घडावी ही महत्त्वाची गोष्ट आहे आणि त्या बाबतींत जरूर ती तरतूद करणें निःसंशय सार्वजनिक हिताचें कार्य आहे.

आंतरराष्ट्रीय व्यापारपद्धतींत झालेली क्रांति

अलीकडील आंतरराष्ट्रीय हुंडणावळीच्या व व्यापारी देव-धेवीच्या गोंधळांत कोणत्या मालाचा व कोणत्या प्रमाणांत ऐनजिनसी विनिमय परस्परांनीं करावयाचा हें ठरवून त्या तत्त्वावर परस्परांमध्ये आयात-निर्गतीचे करार करण्याची प्रवृत्ति राष्ट्रांमध्ये बळावली आहे. आपल्या स्वतःच्या धंद्यांचें संरक्षण करून अत्यावश्यक तेवढाच माल बाहेरून आणावयाचा असें घोरण राष्ट्रांनीं अधिकाधिक स्वीकारल्यानें परिस्थितीस अनुसरून परस्पर सोयीचे असे व्यापारी करार राष्ट्रे करीत आहेत, ही आंतरराष्ट्रीय आर्थिक संबंधांत घडून येणारी क्रांति लक्षांत ठेवण्यासारखी आहे. व्यापाऱ्यांनीं ज्यास्त किंमत मिळेल त्या बाजारांत माल विकावा आणि स्वस्त मिळेल त्या ठिकाणीं तो खरेदी करून स्वदेशी आणावा ही प्रचलित मंदीपूर्वाची मामुली देवधेवीची पद्धति जाऊन तिच्या जागीं राष्ट्रीय सरकारांनीं आयात-निर्गत व्यापाराच्या मर्यादा व तपशील इतर देशांशीं करारमदार करून ठरवून टाकावा, ह्या तऱ्हेचा प्रघात आतां रूढ झाला आहे.

परदेशांतून माल आयात झाला असतां त्याच्या किंमतीची भरपाई कशी करावयाची हा प्रश्न अनेक राष्ट्रांस अवघड झालेला आहे. निर्गत होणाऱ्या मालावर निघावयाच्या हुंड्यांच्या पैशानें आयात मालाबद्दलच्या हुंड्यांचें देणें वजावाटीनें देऊन टाकावयाचें ही गोष्ट, व्यापाराचा ओष सदरहु पद्धतीस अनुकूल नसल्यानें, शक्य होत नाही. ह्या कारणानें, परस्परांच्या देण्याघेण्याची वजावट करून विशिष्ट मर्यादेंत व्यापार चालू ठेवण्याची व्यवस्था व्यापारी करारांच्या मार्गानें करण्याची पद्धति अंमलांत आणणें राष्ट्रांस आवश्यक व सोयीचें झालें आहे. आंतरराष्ट्रीय विनिमयांत सोन्याची आयात-निर्गत करणें अलीकडच्या परिस्थितींत कठीण आहे. म्हणून जणू काय राष्ट्रीय व्यापाराच्या जमाखर्चात खात्यावर देणें-घेणें लिहून व्यवहार चाललेला आहे आणि ही सर्व व्यवस्था राष्ट्रांच्या सरकारांमार्फत होत आहे, हें विशेष आहे. चलन व हुंडणावळ ह्यांबाबतची अंतिम जबाबदारी सरकारांवर असल्यानें त्यांचे संबंधांतली घडी नीट बसवून देण्याचें राष्ट्रीय हिताचें कार्य त्यांसच करणें प्राप्त आहे.

आंतरराष्ट्रीय व्यापारी संघानें वर वर्णिलेल्या करारांविषयीची माहिती गोळा करून प्रसिद्ध केली आहे, ती बोधप्रद आहे. चोवीस राष्ट्रांनीं एक किंवा अधिक राष्ट्रांशीं ह्या तऱ्हेचे परस्पर-देवधेवीचे करार केले असल्याचें तिच्यावरून समजतें. एकूण करारांची संख्या १३१ आहे. संघानें करारांविषयीं सर्व तपशील दिला आहे. करारांच्या संख्येच्या दृष्टीनें जर्मनीचा पहिला नंबर लागतो आणि त्या राष्ट्रानें ३२ निरनिराळे व्यापारी करार केले असल्याचें दिसून येतें. तुर्कस्तान, रुमानिया, इटली, हंगेरी, ग्रीस, बल्गेरिया व लॅम्बर्ग हे देश त्याच्या खाली येतात. ग्रेटब्रिटननें स्वतः व्यापारी करार केले आहेत आणि ते जर्मनी, स्पेन, हंगेरी, इटली, रुमानिया तुर्कस्तान व युराग्वे ह्या देशांशीं आहेत. ह्यांपेकीं स्पेन व इटली ह्या देशांशीं झालेल्या करारांतच ऐनजिनसी आयात-निर्गतीच्या विनिमयाची तरतूद आहे व इतर करारांत परस्परांनीं कोणता माल व किती माल द्यावा-घ्यावा ह्याची व्यवस्था निश्चित झालेली आहे. आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे बाबतींत एवढ्या विस्तृत रीतीनें झालेला फेरबदल ही गेल्या शतकातील जामातिक आर्थिक पद्धतींत घडून आलेली एक विलक्षण क्रांतिच आहे असें म्हणण्यास हरकत नाही. अर्थशास्त्राच्या प्रमाणभूत सिद्धांतांच्या दृष्टीनें हे ह्या घडामोडींचें विशेष महत्त्व आहे हें नमूद करणें आवश्यक आहे.

नागपूर श्रीमियर कोआपरेटिव्ह हौसिंग सोसायटी लि.

वरील सोसायटीची सर्वसाधारण वार्षिक सभा ता. २६ जुलै १९३६ रोजी श्री. भोंसले, बी. कॉम्., ह्यांच्या अध्यक्षतेखाली भरली होती. आपल्या प्रास्ताविक भाषणांत अध्यक्ष म्हणाले:— “ता. ३०-६-३६ रोजी संपणाऱ्या वर्षअखेर सोसायटीने आपला सर्व सर्च फक्त १,३७९ रुपयांत भागविला, यावरून तिचा कारभार अत्यंत काटकसरीने परंतु दक्षतेने चालला आहे हे दिसून येईल. आर्थिक स्थैर्यामुळे सोसायटीजवळ एक लक्ष बावीस हजार रुपयांच्या लांब मुदतीच्या ठेवी कमी दरांत येऊ शकल्या ही गोष्ट लक्षांत घेण्यासारखी आहे आणि त्यामुळेच तिने आपल्या कर्जदारांना व्याजाच्या दरांत सूट देऊन तो आता दरसाल दर शेकडा ६ पर्यंत उतरविला आहे. एक वर्षांत मुदत संपणाऱ्या ठेवीची रकम पन्नास हजारांच्या घरांत जाईल असा अदमास आहे व तत्प्रीत्यर्थ सोसायटीजवळ तीस हजारांचे तरतें तारण आज उभे आहे. अशा तऱ्हेची आर्थिक सुरक्षितता अन्यत्र क्वचितच दिसून येईल. असल्या तऱ्हेचे राखीव संरक्षण कोणत्याही प्रतिकूल सांपत्तिक परिस्थितीला तोंड देण्यास पुरेसे होईल हे उघड आहे. यामुळे ठेवी ठेवणाऱ्यांच्या मनांत सोसायटीच्या आर्थिक सुस्थितीबद्दल जो आत्मविश्वास उत्पन्न होतो तोच तिच्या भरभराटीला प्रामुख्याने कारणीभूत होत असतो.

चाळ साली सोसायटीने घराच्या कामाप्रित्यर्थ भागिदारांस सत्तर हजार रुपये कर्जाऊ दिले. अधिक कर्ज देण्याबद्दलची मागणी सारखी वाढतच आहे. पण लोकांनी शेअर घेऊन व कमी-अधिक मुदतीच्या ठेवी ठेवून संस्थेला कार्यक्षम केल्याशिवाय तिला ही वाढती मागणी पुरी करणे अर्थातच शक्य नाही. भागीदारांना शेअरच्या रकमेवरील मुनाफा (डिव्हिडंड) शेकडा पांचपेक्षा कमी मिळालेला नाही.

सोसायटी दिवसेंदिवस अधिक कार्यक्षम व आर्थिक दृष्ट्या अधिक स्थिर होत आहे हे तिच्या ताळेपत्रकांतील देवघेवींच्या आकड्यांवरून कोणाच्याही निदर्शनास येईल. उत्तरोत्तर तिची भरभराट होत आहे एवढेच नाही तर प्रतिवर्षी मागील वर्षापेक्षा तिच्या प्रगतीचे पाऊल पुढे पडून या प्रगतिपरंपरेत खंड पडणार नाही हेहि त्रिहंगमदृष्ट्या अहवालाकडे अवलोकन करणाऱ्याला दिसून येईल.

वरील तऱ्हेचा अत्यंत आशाजनक भरभराटीचा वार्षिक रिपोर्ट सर्व सभासदांनी सभेत मंजूर केला व डिव्हिडंडच्या पांच टक्के दराचा साभार स्वीकार केला. सभेत पुढील वर्षाकरिता कार्यकारी मंडळाची निवडणूक व इतर किरकोळ कामकाज झाले व सोसायटीच्या कार्यनीकेचे सुकाणू पुढील वर्षाकरिताही श्री. भोंसले यांच्याकडेच देऊन सभा बरखास्त झाली.

पॅलेस्टाइनमध्ये सहकाराची प्रगति

गेल्या वर्षाच्या अखेरीस पॅलेस्टाइनमध्ये ७५० सहकारी संस्था अस्तित्वांत होत्या, त्यापैकी ६८४ ज्यू लोकांच्या व ७३ अरबांच्या होत्या. गेल्या तीन वर्षांत ज्यू संस्थांची संख्या तिप्पट झाली असून ज्यू नागरिकांपैकी निम्मी जनता सहकारी बनली आहे. पॅलेस्टाइनमधील सहकारी संस्थांचे एकूण भांडवल १३ कोटि रुपयांच्यावर आहे व त्यांच्या जवळच्या ठेवीची रकम सुमारे ४ कोटि रुपये आहे. ज्यू लोक इतर देशांत वैयक्तिक फायद्यासाठी धडपडतात असा प्रवाद आहे, पण पॅलेस्टाइनमध्ये त्यांच्या आर्थिक जीविताचे संघटन सहकारी तत्त्वावर झाले आहे !

गुजरातमधील अर्बन बँकांची यूनियन

३० जून १९३६ अखेरचा नववा वार्षिक अहवाल

गुजरात विभागांतल्या पीपल्स बँक्स व अर्बन क्रेडिट सोसायट्या ह्यांच्या यूनियनमध्ये एकूण १७ बँका व अर्बन क्रेडिट सोसायट्या सामील असून त्यांचे एकूण खेळते भांडवल ४४ लक्ष, १२ हजार रु. आहे. त्यांतील सुरतच्या एकट्या बँकेचेच खेळते भांडवल २३ लाखांहून अधिक आहे.

यूनियनला बँकांनी व सोसायट्यांनी द्यावयाची फी त्यांच्या निवळ नफ्याच्या ठराविक प्रमाणावर (५ टक्के) बसविण्यांत आली आहे. ही फी नफ्यावर अवलंबून न ठेवता, ती खेळत्या भांडवलाच्या विशिष्ट प्रमाणांत घेण्यांत यावी, अशी सूचना यूनियनच्या वार्षिक सभेत करण्यांत आली. ह्या फीची कमाल मर्यादा ५०० रु. व किमान मर्यादा ५० रु. असावी अशी डुरुस्ती सदरहु सूचनेत अंतर्भूत आहे. यूनियनकडून आपल्या सभासद बँकांचे व सोसायट्यांचे हिशेब वर्षांतून चार वेळा एका रजिस्टर्ड अकॉंटंटमार्फत तपासण्यांत येतात, परंतु त्याचा आकार सरकारी ऑडिट फीच्या निम्माच असतो.

बलसार बँकेची वर्गवारी यूनियनच्या खटपटीमुळे सुधारून तिला ‘ अ ’ वर्ग मिळाला. स्वतः यूनियनहि ‘ अ ’ वर्गांत आहे व तिच्या कामाबद्दल स्पेशल ऑडिटरने प्रशंसा केली आहे. सभासद-बँकांस द्यावी लागणारी सरकारी ऑडिट फी कमी केली जाईल ह्या अपेक्षेने स्पेशल ऑडिटरच्या सूचनेनुसार यूनियनने आपले तपासणीचे काम केले, परंतु तिच्या आकारांत बदल न झाल्यास यूनियनला आपला सर्च मर्यादित करून सभासद-बँकांकडून घ्यावयाचा फीचा दर उतरावा लागेल.

अर्बन बँकांच्या तिसऱ्या परिषदेमध्ये बँकांचा पैसा फायदे-शरिपणे कसा गुंतविता येईल, ह्यासंबंधी विचार करण्याकरिता एक कमिटी नेमण्यांत आली. तिने, सध्याच्या यूनियनचे एका स्वतंत्र बँकिंग यूनियनमध्ये रूपांतर करण्यांत यावे व त्या यूनियनने देखरेखीचेहि काम करावे असे सुचविले. सदरहु यूनियनमध्ये सामील होणाऱ्या बँकांच्या खेळत्या भांडवलाचा कांहीं भाग एका इन्व्हेस्टमेंट ट्रस्टच्या भागांत गुंतविण्यांत यावा व त्याच्यामार्फत रकमा गुंतविल्या जाव्या अशीहि तिने सूचना केली. कमिटीच्या ठरावानुसार यूनियनने आपल्या कानूत डुरुस्ती केली व सहकारी खात्याची ह्या योजनेस संमतीहि मिळवली. कोणत्या रोख्यांत पैसे गुंतविले जावे, तेंहि ठरले; परंतु अखेर कांहीं अनपेक्षित अडचणीमुळे ह्या योजनेस मूर्त स्वरूप देतां आले नाही.

चार बँका यूनियनच्या बँकिंग विभागाच्या सभासद झाल्या आहेत व त्यांच्या भागांवर अहवालाचे साली त्यांस ७३ टक्के दराने डिव्हिडंड मिळाले आहे.

हिंदी कापडाचे वाढते उत्पादन

हिंदुस्थानांतील कापडाच्या गिरण्यांचे उत्पादन सारखे वाढत आहे, त्या विषयीचे तुलनात्मक आकडे खाली दिले आहेत:—

वर्ष	चौरस वार
१९३३-३४	२९४, ४५, ००, ०००
१९३४-३५	३३९, ७०, ००, ०००
१९३५-३६	३५७, ००, ००, ०००

निवडक बाजारभाव

सरकारी कर्जरोखे

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर १९३५ पासून)	३%
५% (१९४०-४३)	१११-१
५% करमाफ लोन (१९४५-५५)	१२०-१२
५% (१९३९-४४) लोन	१०८-७
४३% लांब मुदत (१९५५-६०)	११९-६
४% १९६०-७०	११४-१४
४% १९४३	१११-०
३३% बिनमुदत	९९-८
३३% १९४७-५०	१०७-११
९३% १९४८-५२	१००-१४

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (बिगर गॅरंटी व लांब मुदत)	१११-७४
४% पोर्ट ट्रस्ट (गॅरंटी व तीन महिन्यांच्या नोटिशीने परत फेड)	१००-८
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत) ...	११०-४
४% मुंबई सिटी इंप्रूव्हमेंट ट्रस्ट बॉण्ड (७०वर्षे मुदत)	११०-०
४% म्हैसूर कर्ज (१९५३-६३) ...	१११-१५
५% म्हैसूर (१९५५)	१२४-१०

मंडळ्यांचे भाग

बँका

बँक ऑफ इंडिया (भाग १०० चा, पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१३४-८
बँक ऑफ बडोदा (१०० पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१११-८
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५० पैकी २५ रु. भरले व ६% डिव्हि.)	३३-१२
इंपीरिअल बँक (५०० रु., १२% डिव्हि.)	१५६७-८
रिझर्व्ह बँक (१०० रु.)	१३६-०

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ५%)	१०६-०
पाचोरा-जामनेर (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ६%)	९६-४
अहमदाबाद-प्रांतज (५०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९३%)	९४०-०

वीज

बाँबे ट्रॅन्वे (ऑर्डि. भाग ५० रु. डिव्हि. १३%)	१६०-०
कराची (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२४०-०
पुणे इलेक्ट्रिक (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२५०-०
टाटा पॉवर (१,००० रु. ऑर्डि, डिव्हि. ५३%)	१६४१-४
टाटा पॉवर (१,००० रु. प्रेफरन्स, डिव्हि. ७३%)	१६१५-०

इतर

टाटा आयर्न (१५० रु. प. प्रेफरन्स डिव्हि. ६%)	१९६-१२
टाटा आयर्न (१०० रु. ड. प्रेफरन्स, २२ रु. ८ आ.)	१६५-४
टाटा आयर्न (७५ रु. ऑर्डि.)	१८४-८
टाटा आयर्न (३० रु. डिफर्ड)	७३१-४

दि बँक ऑफ महाराष्ट्र, लि.

लक्ष्मीरोड, पुणे

तारेचा पत्ता : MAHABANK : फोन नं. ५७२

अधिकृत भांडवल : : : १०,००,०००

विक्रीस काढलेले भांडवल : ५,००,०००

दर शेअरची किं. : रु. ५०

चालू ठेवी द. द. रोकडा १॥ टक्के व्याजाने स्वीकारल्या जातात.

सेव्हिंग बँक ठेवीवर चेक स्वीकारून द. द. २॥ टक्के व्याज दिले जाते.

मुदतीच्या ठेवी तीन महिन्यांपासून पाच वर्षांपर्यंत स्वीकारल्या जातात. व्याजाच्या दराबद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

कर्जे, सोने, चांदी, माल, सरकारी कर्जरोखे किंवा व्यक्तिशः पतीवर रकमा दिल्या जातात.

कॅशक्रेडिट अगर ओव्हर ड्राफ्ट ह्यांवरहि कर्जे दिली जातात.

चेक, बिले, ड्राफ्ट, हुंड्या, पेन्शन, बिले वगैरे वसूल करून दिली जातात.

कर्जरोख्यांची सरेदीविकी त्यांवरील व्याज जमा करणे ही कामे केली जातात.

या बँकेवर सातेदाराने काढलेले चेक, सेंट्रल बँक, मुंबई कमिशनशिवाय वसूल करून देते. सात्यांत भरलेले मुंबई बँकांवरील चेक कमिशनशिवाय वसूल केले जातात.

शेअर सरेदीबद्दल व व्यवहाराच्या नियमांयद्दल बँकेकडे चौकशी करावी.

एम. व्ही. गोखले,
मॅनेजर.

DECCAN BOOK STALL

Booksellers, Publishers & Subscription Agents
Fergusson College Road, Poona No. 4

- (1) We stock and supply Educational books, General books & Library books.
- (2) We supply Government of Bombay and Government of India publications.
- (3) We receive Subscriptions to Indian and Foreign periodicals.
- (4) We procure any book published anywhere and supply it at publisher's price.

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street,
Bombay

716 Sadashiv Peth,
Poona City

पुणे येथील सर्वात जुनी व वेळेवर कामे करणारी
टेलरिंग फर्म
पाटसकर आणि कंपनी
४८ निहाल पेठ, पुणे शहर.
सर्व प्रकारचे देशी व विलायती कापडाचे व
तयार कपड्यांचे व्यापारी
आमचेकडे—स्त्रिया, पुरुष व मुलें यांचे सर्व प्रकारचे फॅशनेबल
कपडे ऑर्डरप्रमाणे नेमिलेल्या वेळी तयार करून मिळतील. परी
येऊन मेझरमेंट घेतलें जाईल व कपडे घरपोच मिळतील.

आपणांस विहीर बोअर करावयाची आहे काय ?
भिडे आणि सन्स
स्वतः तयार केलेल्या मशीनने बोअर सणून देतात.
चौकशी करा—
भिडे आणि सन्स
सांगली (S. M. C.) शनीचा पार, पुणे, २

संजीवन हेअर टॉनिक
दारुणा, कॅस गळणें व टक्कल
ह्यावर अनुभविक उपाय
संजीवन मेन्युफॅक्चरिंग कं., अहमदाबाद

प्रो. काळे ह्यांचें नवीन पुस्तक
रिझर्व्ह बँक
हिंदुस्थानांत राष्ट्रीय मध्यवर्ती बँक ह्या नात्याने रिझर्व्ह बँकेची
स्थापना होऊन त्या संस्थेचे काम चालू झाले आहे. रिझर्व्ह बँकेची
घटना, तिच्या कार्याचा व्याप, तिचा इतर बँकांशी संबंध इत्यादि
विषयांची सांगोपांग माहिती ह्या पुस्तकांत दिली असून रिझर्व्ह
बँकेच्या कार्याच्या निरनिराळ्या कलमांची छाननी केलेली
आहे. अवघड विषयाचा सुलभ बोध व्हावा म्हणून पुस्तक—कत्याने
बँकिंगच्या धंद्यांतले आधुनिक प्रकारचे व्यवहार, त्यांची उपपत्ति
व त्यांचे कार्य ह्यांची अत्यंत सोप्या मराठी भाषेत चर्चा केली
आहे आणि देशी व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांच्या उत्कर्षाच्या
दृष्टीने कोणत्या योजना अंमलांत आणल्या पाहिजेत ह्या संब-
धाने व्यावहारिक सूचना केल्या आहेत. रिझर्व्ह बँक ही, राष्ट्रीय
आर्थिक प्रगतीस परिपोषक होईल काय ! ह्या प्रश्नास प्रस्तुत
पुस्तकांत उत्तर मिळण्यासारखे आहे.
पृष्ठे १३०—किंमत १ रुपया (ट. हं. वेगळें)
पुस्तक मिळण्याची ठिकाणे:—
(१) व्यवस्थापक, "अर्थ" ग्रन्थमाला, पुणे २.
(२) आर्यभूषण प्रेस, पुणे २.
(३) दि को-ऑपरेटर्स बुक-डेपो, ९, बेकहोस लेन, फोर्ट, मुंबई.

शास्त्रशुद्ध पायावर काम करणारी, महाराष्ट्राची
प्रमुख प्राव्हिडंट विमा कं.
दि हिंदू बेनिफिट सोसायटी लि.
च्या लोकप्रिय
प्रपंच पॉलिसीकरिता प्रचारक पाहिजेत.
माहितीसाठी लिहा.
किताब विल्डिंग, बुधवार, पुणे. सेक्रेटरी.

K. K. & Co.
Photographic Dealers
POONA.

MARATHE & Co.
ENGINEERS & IRON FOUNDERS

WORKS :	Can undertake to do any sort of casting.	OFFICE :
Natu Bag,	We also manufacture WEIGHTS	918-19,
Bhikardas	according to the Bombay Weights & Measures Act.	Sadashiv,
Road,		
POONA 2	Our prices are very competitive.	POONA 2

प्रो. काळे ह्यांचें
'अर्थ' ग्रन्थमालेंतील तिसरें पुस्तक
व्यापारी उलाढाली
महाराष्ट्रांत व्यापार आणि उद्योगधंदे ह्यांचा उत्कर्ष व्हावा
असें प्रत्येकास वाटतें, परंतु ह्या संबंधांत जे व्यवहार चालतात
त्यांची माहिती फार थोड्या लोकांस असते. सामान्य जनतेस
कमाईतून बचत करण्याची संवय लागून तीमधून निर्माण होणाऱ्या
द्रव्यसंग्रहाचा उपयोग, व्यापार व उद्योगधंदे ह्यांच्या अभिवृद्धीकडे
व्हावा, ह्याकरिता औद्योगिक व व्यापारी मंडळ्या ह्यांचे व्यवहार
कसे चालतात, बाजारांत निरनिराळ्या प्रकारांच्या उलाढाली
कशा होतात, इत्यादि विषयांचें ज्ञान महाराष्ट्रीय समाजांत पसरणें
आवश्यक आहे. वृत्तपत्रांमध्ये व ऐकिवांत ह्या संबंधांत ज्या
बातण्या येतात, त्यांचें रहस्य ओळखण्याची पात्रता लोकांमध्ये
उत्पन्न झाली पाहिजे. हें ज्ञान महाराष्ट्रीय लोकांस सुगम रीतीने
व्हावें, ह्या उद्देशानें प्रस्तुत पुस्तक मुद्दाम लिहिलें आहे आणि
त्याचा योग्य उपयोग जनता करून घेईल असा ग्रंथकर्त्यास
विश्वास वाटत आहे.
पृ० १२३—किंमत १ रुपया. (ट. हं. वेगळें)
मिळण्याची ठिकाणे:—
(१) व्यवस्थापक, 'अर्थ' ग्रंथमाला, पुणे २.
(२) आर्यभूषण प्रेस, पुणे २.
(३) दि को-ऑपरेटर्स बुक-डेपो, ९, बेकहोस लेन, फोर्ट, मुंबई.

हें पत्र पुणे, पेठ मांभुडा घ. नं. ९३६१३ आर्यभूषण छापखान्यांत रा. अनंत विनायक पटवर्धन यांनी छापिलें, व
रा. श्रीपाद वामन काळे, बी. ए., यांनी 'दुर्गाधवास,' मांभुडा, घ. नं. ९२४/१३, पुणे शहर, येथें प्रसिद्ध केले.